

LBRIS

We know
books

DANIELA BOBOCEA

FENOMENUL MIGRAȚIEI

între absență parentală și adaptare școlară

Intervenții educaționale

EDITURA UNIVERSITARĂ
București

CUPRINS

Lista figurilor	11
Listă tabele	14
Lista abrevierilor	15
Prefață	16
Introducere	17
Partea I: Fundamentarea teoretică a problematicei adaptării școlare în contextul migrației economice a părinților	21
Capitolul 1. Migrația externă ca fenomen social. Migrația economică și efectele asupra familiilor transnaționale	23
1.1. Scurt istoric al fenomenului migrației umane.....	23
1.2. Conceptul de migrație și abordarea lui operațională.....	23
1.3. Decizia emigrării economice, între cauzalitate și scop.....	24
1.4. Momentul decizional al emigrării, cauze și factori contextuali.....	25
1.5. Migrația umană ca fenomen social.....	25
1.6. Contextul migratoriu la nivelul statelor europene.....	25
1.7. Implicații economice ale migrației umane la nivel european.....	27
1.8. Istoricul fenomenului migrației în România.....	28
1.9. Modificări sociopolitice în fenomenul migratoriu din România.....	29
1.10. Efectele migrației externe din perspectivă demografică.....	30
1.11. Care sunt efectele migrației economice asupra țării de origine?.....	34
1.12. Remitențele și comportamentele remitente.....	34
1.13. Susținerea educației copiilor prin remitențe.....	35
1.14. Familia transnațională, o realitate socială globală.....	36
1.15. Modificări structurale și relaționale în familiile transnaționale.....	36
1.16. Situația statistică a familiilor transnaționale în România.....	37
1.17. Evoluția dimensională a statisticilor privind copiii din România cu părinții plecați în străinătate.....	40
1.18. Distribuția fenomenului la nivel regional.....	42
Capitolul 2. Valențe socio-educative ale mediului familial în dezvoltarea personalității copilului	44
2.1. Conceptul de familie din perspectivă etimologică.....	44
2.2. Care a fost rolul familiei în cultura și tradiția românească?.....	44
2.3. Aspecte structurale și funcționale ale familiei. Status-uri și roluri familiale în societatea contemporană.....	45
2.4. Funcții ale familiei ca microgrup social.....	45
2.5. Familia contemporană - tendințe și direcții de evoluție.....	46
2.6. Mediul familial - condiție a desăvârșirii adaptării socio-emoționale a copiilor.....	47
2.7. Dificultăți adaptative ale copilului în familia destructurată.....	48

Capitolul 3. Adaptarea școlară în contextul provocărilor migrației părinților	50
3.1. Fenomenul adaptării umane. Determinări terminologice	50
3.2. Dimensiunile adaptării umane	50
3.2.1. <i>Inadaptarea</i>	51
3.2.2. <i>Inadaptarea socială</i>	52
3.3. Fenomenul de adaptare școlară -abordare conceptuală.....	52
3.4. Dificultăți de adaptare școlară	53
3.4.1. <i>Inadaptarea școlară</i>	53
3.4.2. <i>Așcolaritatea</i>	54
3.5. Rolul mediului școlar în procesul adaptativ al elevului	54
3.6. Factori convergenți în adaptarea școlară. Cauzele dezadaptării școlare.....	55
Capitolul 4. Relația de atașament și efecte ale separării părinte-copil.....	60
4.1. Teoria atașamentului în accepțiunea lui John Bowlby	60
4.2. Stiluri de atașament parental.....	60
4.3. Rolul relației de atașament copil-părinte în formarea conduitelor adaptative	61
4.4. Efecte ale ruperii legăturii de atașament prin separarea copilului de părinți.....	61
Capitolul 5. Studii și cercetări relevante care prezintă efecte ale migrației parentale asupra copiilor rămași acasă	64
5.1. Efecte ale întreruperii legăturii parentale asupra sănătății copiilor rămași acasă	64
5.2. Efecte ale remitențelor asupra frecvențării școlii	65
5.3. Studii și cercetări ale efectelor emigrării parentale asupra copiilor rămași acasă în România	66
5.4. Discuții finale privind efectele emigrării parentale în plan școlar.....	68
Partea a II-a Demersul investigativ privind adaptarea școlară a copiilor cu părinți emigranți	69
Capitolul 6. Design-ul și metodologia cercetării.....	71
6.1. Problema de cercetare – prezentare succintă. Cadrul general al cercetării. Definierea și relevanța temei propuse	71
6.1.1. <i>Întrebările principale ale cercetării</i>	72
6.1.2. <i>Ce premise fundamentează proiectarea demersului nostru de cercetare?</i>	72
6.1.3. <i>Aspecte referitoare la caracteristicile cercetării</i>	72
6.2. Scopul și obiectivele cercetării	73
6.3. Variabile utilizate în prezumarea cercetării.....	73
6.3.1. <i>Variabile independente</i>	73
6.3.2. <i>Variabile moderatoare</i>	74
6.3.3. <i>Variabile dependente</i>	74
6.4. Ipotezele cercetării care conturează cadrul investigativ	74
6.4.1. <i>Argumentarea teoretică a ipotezelor formulate</i>	75
6.5. Eșantionul/Subiecții cercetării	75
6.5.1. <i>Populația cercetării</i>	75
6.5.2. <i>Eșantionul de subiecți. Criterii de selecție a cazurilor în cercetarea calitativă</i>	75
6.6. Diagrama Gantt a cercetării	79
6.7. Metode și instrumente utilizate în cercetare	85
6.7.1. <i>Metoda anchetei</i>	85
6.7.2. <i>Analiza documentelor școlare</i>	85
6.7.3. <i>Metoda observării</i>	86
6.7.4. <i>Tehnicile sociometrice</i>	86
6.7.5. <i>Metoda studiului de caz</i>	86
6.7.6. <i>Metode de analiză a datelor în cercetarea calitativ-cantitativă</i>	86
6.7.7. <i>Metode statistice și de interpretare a datelor</i>	87
6.7.8. <i>Prezentarea și descrierea instrumentelor de cercetare</i>	87

a) Chestionarul de identificare a stilului de atașament pentru copii (ASQ) (Anexa6)	87
b) Chestionar despre Capacități și Dificultăți (SDQ-Rom) pentru elevi (cu autocompletare), pentru părinți și profesori (Anexele 7, 8, 9)	88
c) Chestionar de adaptare școlară (CAS).....	88
d) Testele sociometrice	88
6.8. Rigori etice în cercetarea doctorală.....	89

Capitolul 7. Studiu preliminar privind factorii care acționează asupra adaptării școlare a copiilor cu părinți emigranți: stil de atașament, rezultate școlare, absentism, comunicare cu familia.....	90
7.1. Aspecte procedurale	90
7.1.1. Date preliminare obținute prin aplicarea Chestionarului ASQ.....	90
7.1.2. Date preliminare obținute prin aplicarea Chestionarului SDQ (Dificultăți și puncte forte)	91
7.1.3. Procedura de analiză a datelor	92
7.2. Ipoteze centrate pe adaptarea și integrarea școlară a copiilor rămași acasă	92
7.3. Ipoteze centrate pe stilul de atașament.....	99
7.4. Ipoteze centrate pe genul părinților și al copiilor	100
7.5. Concluziile studiului și confirmarea ipotezelor.....	105

Capitolul 8. Studiul numărul 2. Identificarea statusului sociometric și a rolului în cadrul grupului școlar, indicatori ai adaptării școlare pentru copiii cu părinți emigranți.....	106
8.1. Introducere.....	106
8.2. Avantajele utilizării testului sociometric.....	106
8.3. Limitele utilizării testului sociometric	107
8.4. Standarde metodologice în elaborarea instrumentului	107
8.5. Întrebările studiului.....	109
8.6. Analiza testelor sociometrice.....	109
8.6.1. Grupul de testare numărul 1	111
8.6.2. Grupul numărul 2 de testare sociometrică.....	122
8.6.3. Grupul de testare numărul 3	134
8.6.4. Grupul de testare numărul 4	147
8.7. Interpretarea rezultatelor obținute.....	160
8.8. Concluziile studiului.....	163

Capitolul 9. Studiul numărul 3. Dimensiuni ale vieții copiilor cu părinți emigranți care afectează procesul de adaptare școlară. Analiză prin metoda studiului de caz și focus-grupului.....	164
9.1. Aspecte metodologice.....	164
9.1.1. Întrebările studiului calitativ „Dimensiuni ale vieții copiilor cu părinți emigranți care afectează procesul de adaptare școlară. Analiză prin metoda studiului de și focus-grupului	164
9.2. Alegerea cazurilor.....	166
9.3. Dimensiuni etice în studiul de caz și focus-grup.....	166
9.4. Studii de caz relevante	167
9.4.1. Studiul de caz numărul 1. Ț.A.G.....	167
9.4.2. Studiu de caz numărul 2. C.A.M.....	179
9.4.3. Studiu de caz numărul 3. U.I.....	187
9.4.4. Studiul de caz numărul 4. O.L.....	193
9.5. Metoda focus-grupului. Analiza opiniei profesorilor și părinților asupra dificultăților pe care le întâmpină copiii după plecarea părinților la muncă în străinătate.....	199
9.6. Sintetizarea datelor obținute în urma focus-grupului	210
9.7. Concluziile studiului „Dimensiuni ale vieții copiilor cu părinți emigranți care afectează procesul de adaptare școlară”.....	211

Capitolul 10. Concluzii ale tezei doctorale și considerații finale.....	213
10.1. Concluzii referitoare la partea de analiză conceptuală și contextuală și de fundamentare teoretică a cercetării.....	213
10.2. Concluzii ale studiilor cercetării doctorale. Testarea ipotezelor și a întrebărilor de cercetare.....	214
10.3. Considerații psiho-pedagogice.....	216
10.4. Limite ale cercetării.....	217
Capitolul 11. Sugestii de optimizare a adaptării școlare prin programul de activități strategice pentru elevi, profesori și părinți în contextul migrației economice.....	219
11.1. Concepții teoretice și modele de optimizare a adaptării școlare.....	219
11.2. Propunerea unui program de strategii educaționale „Educație fără granițe”.....	220
Anexe.....	233
Bibliografie.....	249

CAPITOLUL 1

MIGRAȚIA EXTERNĂ CA FENOMEN SOCIAL. MIGRAȚIA ECONOMICĂ ȘI EFECTELE ASUPRA FAMILIILOR TRANSNAȚIONALE

1.1. Scurt istoric al fenomenului migrației umane

Etimologic, cuvântul „migrație”, așa cum este explicat în Dicționarul Etimologic Online (mai, 2022) derivă din latinescul „migratio/ migrationem” care înseamnă „schimbarea reședinței sau a habitatului, îndepărtarea sau tranzitul dintr-o localitate în alta, mai ales la distanță”, referindu-se la oameni sau animale. Același termen este definit ca „deplasarea în masă a unor triburi sau a unor populații de pe un teritoriu pe altul, determinată de factori economici, sociali, politici sau naturali; migrare” (Dex, 2009). Mobilitatea populației este un fenomen extrem de diversificat și complexitatea sa derivă din schimbările politice, religioase, militare, economice, culturale la nivel global, generând diferențe în calitatea informațiilor despre migrație și populație care migrează (Useem, 1998).

Din punct de vedere istoric, acest fenomen, cunoscut în istoria lumii de peste 160 000 ani, îmbracă aspecte diferite în funcție de scopul, locul și durata în care se desfășoară. Cele mai vechi migrații datează din secolul al VIII-lea î.H., amintindu-le aici pe cele mai importante: migrațiile ilirilor, grecilor, scito-iranicilor, ale geților din sec. al III-lea î.H., sau expansiunea romană sau migrația slavilor (anul 602) care a contribuit la finalizarea procesului de formare a poporului român (Andreescu et al., 2016). Acest fenomen s-a extins atât geopolitic cât și din punct de vedere al factorilor care l-au determinat, de la un proces regional, la un proces global, antrenând mase întregi de oameni în căutare de contexte de dezvoltare mai ofertante. În perioada contemporană, fenomenul migrației a căpătat o amploare geografică mult mai însemnată decât marile migrații globale care s-au înregistrat în epoca modernă.

1.2. Conceptul de migrație și abordarea lui operațională

Câteva sunt conceptele asupra cărora ne vom opri în cercetarea noastră din sfera largă a problematicii prezentate. Pe teritoriul unui stat migrația se manifestă sub diverse forme: în interiorul granițelor statale, între orașe, din mediul rural către mediul urban, dintr-o regiune în alta; poate să depășească granițele statale și să urmeze traiectorii către alte state (emigrație) sau poate să fie o migrație din exterior care să permită accesul indivizilor care migrează din alte state (imigrație).

Numim *migrație umană* „procesul care are loc atunci când oamenii se deplasează într-o altă țară singuri sau cu alți membri ai familiei” (Phoenix & Bauer, 2012, p. 491), o formă de mobilitate teritorială, un proces care, din perspectivă axiologică „poate fi o expresie practică a năzuinței firești a omului către cunoaștere și comunicare” ceea ce a condus către dreptul la liberă circulație al persoanelor (Andreescu et al., 2016, p. 32). Această mobilitate teritorială sau geografică numită și *mișcare migratorie* presupune o acțiune internă, locală, de schimbare a domiciliului în cadrul aceleiași localități sau o mișcare propriu-zisă, care necesită schimbarea domiciliului (definitiv sau temporar) între localități/zona diferite (Vert, 2001, p. 28).

Din punct de vedere juridic, migrația presupune intenția plecării persoanei din țara de origine și intrarea, staționarea sau relocarea definitivă în țara gazdă (Sandu, 2016), aspect care evidențiază caracterul decizional al procesului.

Alți termeni cu care vom opera în lucrarea noastră particularizează aspecte din sfera migrației, după cum urmează:

- *a emigra* = a părăsi țara de rezidență, a se expatria (DOOM, 2023);
- *emigrație/ emigrare* = migrație în afara țării de rezidență, externă; plecarea din țara de origine și stabilirea în alta (MDA II, 2022); acțiunea de a emigra și rezultatul ei (DEX, 2009);
- *emigranți* = „persoanele care emigrează în străinătate pentru o perioadă de cel puțin 12 luni”(Sursa: INSSE);
- *a imigra*= a veni într-o țară străină cu scopul de a se stabili acolo (MDA II, 2010); a se stabili în altă țară (DOOM, 2023);
- *imigrație* = intrarea pe teritoriul unei țări a unor persoane de altă origine, care au rezidența în alte state dar o pot solicita și în țara gazdă; stabilire într-o țară străină; stare a celui imigrat; totalitate a imigrărilor dintr-o anumită perioadă (MDA II, 2010);
- *migrantul* este persoana care migrează, „angrenată în migrație” (MDA II, p. 564); emigrant sau imigrant.

După perioada petrecută în afara țării, distingem trei tipuri de deplasare pe alt teritoriu: *migrație sezonieră* sau de scurtă durată (de exemplu pe perioada verii sau în funcție de oportunitățile oferite, domeniile cele mai accesate fiind turismul, agricultura, construcțiile), *migrație temporară* (de cel puțin 12 luni, care presupune și schimbare temporară de reședință) urmată de revenire în țara de origine și *migrație definitivă* (cu schimbarea domiciliului de rezidență și a cetățeniei).

Din punct de vedere al motivației și al scopului plecării, uzăm de conceptul *migrație economică* (Sandu, 1984) descriind forma prin care o persoană părăsește țara de origine cu scopul obținerii unor venituri superioare celor din țara de origine. Abordarea migrației din perspectivă economică este necesară și direct proporțională cu amploarea efectelor migrației în economia statelor implicate în acest proces.

Remitențele personale cuprind transferuri personale și compensarea angajaților (acele venituri obținute de lucrători sezonieri, nerezidenți, frontalieri) iar prin *transferuri personale* se înțeleg acele bunuri materiale sau numerar transmise către gospodăriile rezidente în urma activităților de muncă desfășurate de migranți (Banca Mondială, 2022).

1.3. Decizia emigrării economice, între cauzalitate și scop

Intensitatea și destinațiile migrației au suferit fluctuații în timp, găsind răspunsuri în realitățile socio-economice, politice ale statelor dar și în comportamentele umane. Cu cât fenomenul migraționist a căpătat amploare în timp și spațiu, devenind subiect de interes pentru cercetători din domenii diverse precum istorie, politică, geografie, sociologie, psihologie, economie, cu atât au apărut mai multe studii și articole despre această mobilitate umană, producând numeroase teorii care au încercat să explice resorturile care o determină.

Motivul central al deciziei de a migra este interesul financiar iar factorul decisiv care condiționează numărul de migranți nu este distanța ci oportunitățile de angajare. Apropierea de locul de origine este deklasată de oportunitatea unui loc de muncă care să corespundă așteptărilor financiare.

Crearea rețelelor de migrație este susținută de o altă teorie dezvoltată de cercetătorii americani Massey et al., (1993) care explică migrația prin intermediul legăturilor dintre rude, prieteni, colegi. Se creează un sistem de relații perfect funcțional, care intermediază între angajator și migranți, și înlesnesc procesul de adaptare pentru cei care aderă la oportunitățile de muncă externe, ajutându-i la găsirea unei locuințe, oferindu-le sfaturi, prezentându-le comunitatea și elementele culturale caracteristice.

1.4. Momentul decizional al emigrării, cauze și factori contextuali

Analizând migrația din perspectiva deciziei individuale, sociologii au evidențiat complexitatea fenomenului care se ramifică în factori favorizanți și inhibitori, factori personali, oportunități și blocaje specifice locului de origine și statului gazdă (Stănică, 2013).

Motivația plecării se regăsește în spațiul gospodăresc, în nevoile pe care familia le manifestă sau în nevoia de împlinire personală. Dorința de dezvoltare pe plan personal și realizările materiale pot fi îngreunate de dificultăți financiare, salariile în țara de origine nereușind să acopere cheltuielile. Alături, fascinația veniturilor pe care le pot primi în statele dezvoltate contracarează elementele frenatoare care ar stopa decizia de migrare. Existența unei persoane cu nevoi speciale sau aflată într-o situație precară de sănătate poate conduce către decizia unui membru al familiei de a emigra, temporar, pentru acoperirea serviciilor medicale necesare.

Componența familiei de origine, profunzimea și stabilitatea relațiilor dintre membrii acesteia constituie determinanți ai deciziei de emigrare. Pentru persoanele necăsătorite decizia poate fi mai ușor de luat, responsabilitățile acestora fiind minime. În situația persoanelor necăsătorite care au copii, ca unici părinți sau cupluri în concubinaj, legăturile afective și responsabilitățile față de familia rămasă acasă complică atât decizia plecării cât și momentul acesteia.

Intenția migrației este tot mai des întâlnită la tineri, înainte de absolvirea școlii (învățământ superior, secundar sau chiar gimnazial). Un studiu efectuat în 2001 în România, la care se face referire într-un articol sociologic (Chirvasiu, 2002), a arătat că tinerii cu vârste între 18 și 29 de ani, reprezentând 87% din eșantionul de subiecți, și-au exprimat intenția clară de a emigra pentru un loc de muncă mai bine plătit. Caracteristicile acestor subiecți cuprind nivel de studii medii sau elementare (unele nefinalizate), cei mai mulți proveniți din mediul urban, cu preocupări și interese nonintelectuale.

1.5. Migrația umană ca fenomen social

Datele statistice cele mai recente estimează că în 2022, la nivel global, există 281 milioane de migranți, echivalentul a 3,61% din populația lumii (din datele IOM). Vladimir Trebici (1979) consideră migrația un „fenomen social” deoarece este „condiționat social” și generează efecte sociale, economice și demografice. Este un „fenomen social complex care, prin dinamism și implicații, devine tot mai palpabil pentru evoluția vieții internaționale de la acest început de mileniu” (Sandu, 2016), este un factor cu importanță notabilă în evoluția și dezvoltarea societății așa cum apare ea astăzi (Datta, 2003).

Migrația a devenit în ultimii ani un fenomen social, cu implicații majore în viața familiilor care au cel puțin un membru care alege să plece la muncă peste hotare. Sociologul Eisenstadt aduce în sprijinul acestei delimitări opinia că migrația reprezintă un transfer fizic al unui individ sau grup de indivizi de la o societate pe care o lasă în urmă sau chiar o abandonează în favoarea altei societăți cu caracteristici diferite (Datta, 2003).

O analiză notabilă asupra migrației ca fenomen social oferă Sîrbu et al. în studiul asupra „big data” (2021), evidențiind numeroasele date colectate prin intermediul migrației și a migranților din bazele de date internaționale referitoare la demografie, transport, locuri de muncă, câștiguri financiare, consum, interese, vârstă și educație. Argumentarea migrației ca fenomen social este relevantă în literatura de specialitate, fiind un fapt determinat social prin elementele care îl condiționează și care produce la rândul său efecte sociale multiple în comunitate, în sfera relațională, pe piața muncii și, nu în ultimul rând, la nivelul familiilor implicate (Abramitzky et al., 2021; Sîrbu et al., 2021; Vert, 2001).

1.6. Contextul migratoriu la nivelul statelor europene

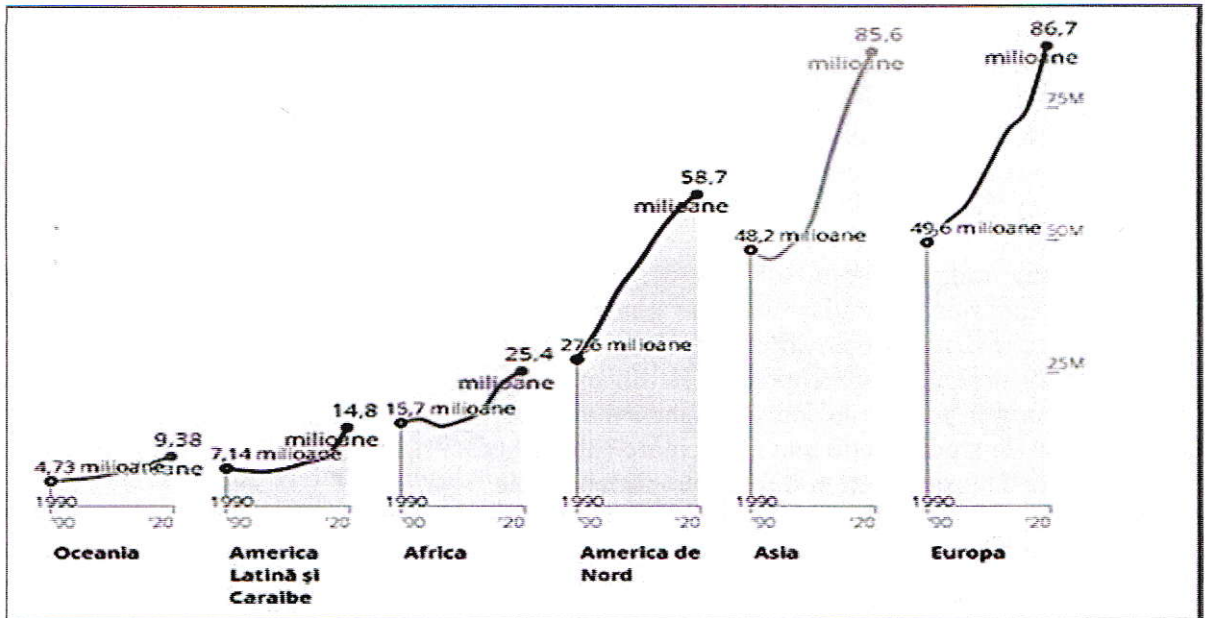
Un exemplu privind amploarea fenomenului migrației îl reprezintă statistica asupra imigranților din UE oferită de Eurostat la 1 ianuarie 2021. Dintr-un număr de 447,2 milioane

de locuitori un procent de 8,4% dintre aceștia proveneau din afara granițelor UE, adică 37,5 milioane locuitori. Uniunea Europeană este un spațiu care atrage migranți și care dezvoltă politici menite să reglementeze acest fenomen limitând cât mai mult migrația ilegală și efectele care decurg din aceasta.

În 2015, un articol al BBC prezenta statele cu numărul cel mai mare de solicitări de azil din partea migranților, unii dintre ei venind ilegal pe mare sau pe uscat, mânați de sărăcie, de frica conflictelor armate, de abuzuri din Siria, Afganistan, Irak, Kosovo, Albania, Pakistan, Eritrea, Nigeria, Iran, Ucraina.

Figura 1

Evoluția numărului de migranți internaționali în regiunile ONU, în perioada 1990-2020

Sursa: din datele Raportului Interactiv al Migrației Mondiale, accesat la 10.07.2022 pe platforma Organizației Internaționale a Migrației <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>

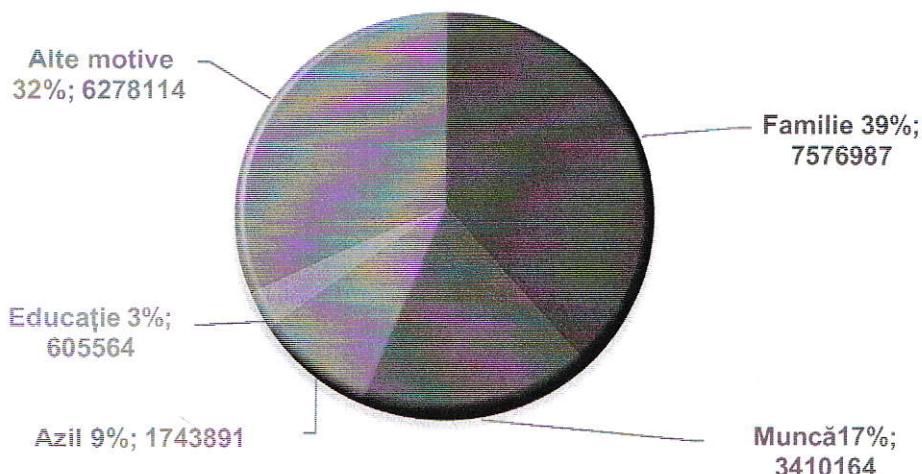
La nivel global indicatorii statistici estimează o creștere accentuată a stocurilor de migranți cu aproximativ 100%, în perioada 1990- 2020. Europa și Asia sunt cele mai accesibile destinații pentru migranții din toată lumea, pe cele două continente numărul imigranților ajungând în ultimele trei decenii la 86,7 milioane, respectiv 85,6 milioane persoane venite din alte state.

Aspectele cauzale identificate de studiile sociologice, conjugate cu cercetări din domeniul economic, geografic, politic, au evidențiat o *cauzalitate cumulativă* (Anghel & Horváth, 2009, p. 32), în manieră grosso modo, a cărei explicație însă poate fi oferită particularizând termenii fenomenului. Suprapopularea cu o determinare economică puternică, a fost una dintre primele cauze ale migrației umane, ulterior fiind și un vector causal al migrației economice. Pe un nivel secundar se plasează cauzele sociale, inclusiv de nivel microsocioal, familial. Subliniem importanța determinărilor politice și legislative, libertatea circulatorie în spațiul UE, politici care încurajează migrația, sisteme sociale de protecție care asigură venituri minimale sigure pentru cetățenii statelor respective și pentru imigranți (Vert, 2001, p. 78).

Din documentele statistice care au folosit date colectate în procesul de acordare a permiselor de ședere în spațiul UE, motivele principale identificate au fost de ordin familial (întregirea familiei, îngrijirea unor membri ai familiei) și cele legate de muncă (Figura 2).

Figura 2

Motivetele pentru a rămâne în Europa declarate de migranți (sau refugiați)

Sursa: Eurostat, accesat în data de 11.06.2022 la https://ec.europa.eu/info/index_ro

Notă: Motivetele plecării în alte state, conform declarațiilor ce însoțesc permisele de ședere valide, la finalul anului 2020, eliberate la nivelul țărilor UE, fără Danemarca

Un număr considerabil de migranți, 605564, așa cum reiese din figura alăturată, aleg deplasarea în străinătate pentru educație, urmând cursurile instituțiilor de învățământ străine, fie pentru specializări care nu se regăsesc în planul de învățământ național, fie pentru beneficiile unei educații cu nivel de performanță superior, cu tradiție, care generează apoi certificări educaționale sau profesionale recunoscute internațional. Un segment important de 9% dintre migranții care ajung în Europa sunt solicitanți de azil iar 32% declară alte motive.

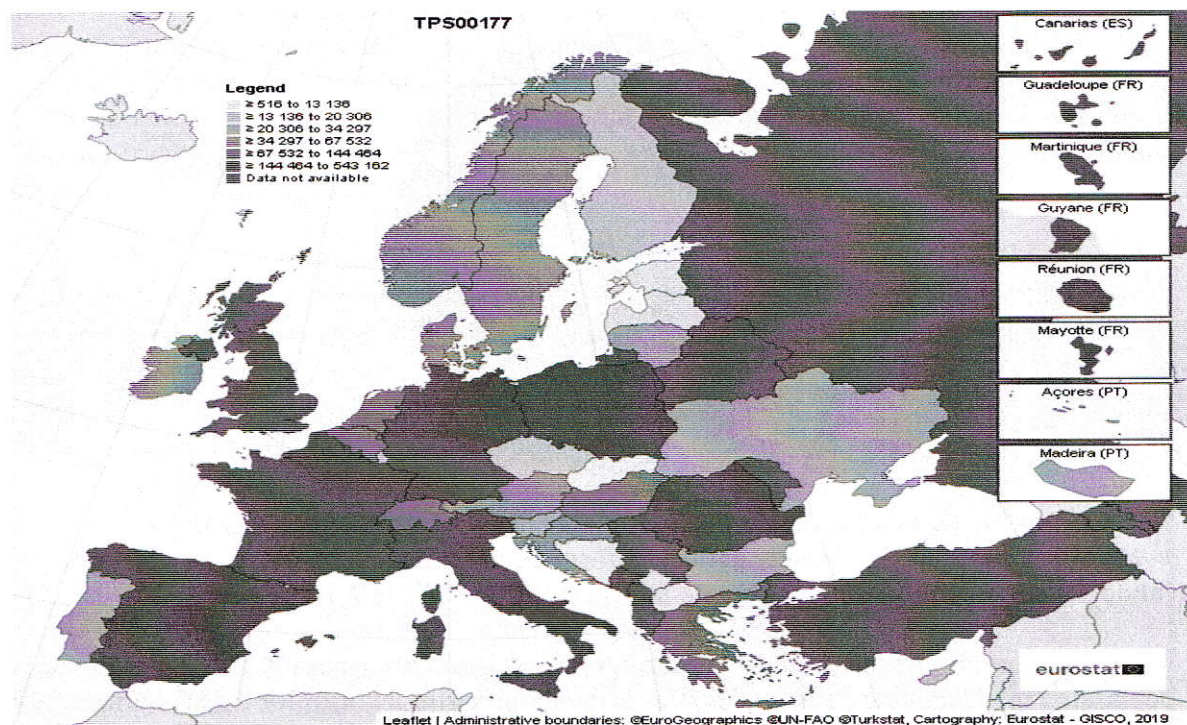
1.7. Implicații economice ale migrației umane la nivel european

Guvernele țărilor dezvoltate au încurajat fenomenul migraționist pentru beneficiile pe care acesta le aduce cum ar fi importarea forței de muncă ieftine, creșterea economică a statului-gazdă prin beneficiile cost/producție, infuzia demografică cu populație tânără (Cojuhari & Moraru, 2008; Homițchi & Cazacu, 2020).

În centrele urbane dezvoltate sunt solicitări de forță de muncă specializată, acestea fiind oportunități care atrag specialiști remunerați considerabil, statele dezvoltate investind astfel într-un capital de „creiere”, asimilând elitele și profesioniștii competenți din alte state.

Pe de altă parte, zonele suburbane, limitrofe, în care există oportunități de lucru pentru personal fără calificări (muncitori sezonieri) sau locuri de muncă ce presupun efort fizic deosebit sau condiții grele de lucru, nu sunt atractive pentru populația rezidentă dar devin atractive pentru migranții ce vin din state mai puțin dezvoltate, care reprezintă surse importante pentru forță de muncă ieftină (Piché & Dutreuilh, 2013).

Configurația mișcării migratorii în Europa în anul 2021 este redată în harta următoare (Figura 3), România numărându-se printre statele europene cu cel mai mare număr de emigranți (216 861 cetățeni români au emigrat în state din UE), după Spania și Germania.

Sursa: Eurostat, accesat la 12.07.2023, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00177/default/map?lang=en>

Pe blogul Fondului Monetar Internațional există articole și studii care evidențiază numeroase efecte negative pe care plecarea forței de muncă în străinătate o are asupra țării de origine (Atoyán et al., 2016; Ilahi et al., 2016):

- încetinirea creșterii economice în Europa de Est prin reducerea forței de muncă;
- adâncirea diferențelor dintre venituri și instituționale din Europa de est și statele central-vestice, mai dezvoltate;
- plecarea tinerilor superior pregătiți, cu precădere, implică deficit de specialiști în domeniile în care sunt formați;
- pierderi înregistrate de țările originare la nivelul sistemului de educație care investește în formarea specialiștilor fără a beneficia de serviciile lor;
- creșterea raportului dintre persoanele tinere, active pe piața muncii și cele vârstnice, în favoarea celor din urmă, scăzând posibilitatea ca aceștia să poată înregistra beneficiile sociale, nemaifiind susținute financiar.

1.8. Istoricul fenomenului migrației în România

Migrația la români a avut un caracter național, de tip intern, manifestată prin peregrinări pastorale de-a lungul veacurilor și păstrată în izvoare istorice și documentare (Larionescu, 2007).

Tranzitarea hotarelor administrative în găsirea locurilor prielnice pentru păstorit, pentru agricultură au marcat mobilitatea în spațiul geografic românesc. Și atunci, sec. XVI-XIX, peregrinarea în spațiul teritoriilor românești avea ca scop acoperirea nevoilor, ieșirea din sărăcie, îngrijirea familiilor sau formarea unor familii noi prin căsătorie. Exodul (în special către munte) și revenirea au marcat profund cultura populară a românilor, regăsindu-se în valori literare emblematice precum „Baltagul” sau „Miorița”, tiparul acesta devenind în timp un pattern al familiei române simple: bărbatul care pleacă pentru perioade destul de lungi de acasă, expunându-se unor condiții vitrege, pentru a aduce resurse, și

femeia-mamă, gospodina care reușește, în ciuda dificultăților inerente, să îngrijească gospodăria și copiii.

Modelul satului românesc supus nevoilor și strategiile de reducere a sărăciei reprezintă astăzi substrat comportamental al migrantului modern.

Tema migrației și implicațiile asupra familiei în contextul actual românesc trasează o direcție de cercetare a fenomenului din perspectivă pedagogică. Sistemul de învățământ trebuie să satisfacă cerințele societății în schimbare și să facă față provocărilor tot mai numeroase ale globalizării. Dezideratul de a asigura egalitate, echitate, calitate în învățământ devine tot mai dificil de îndeplinit. Referindu-ne la implicațiile mediului familial afectat de plecarea unuia sau ambilor părinți asupra performanței școlare a copiilor rămași acasă, putem discuta despre anumiți factori de risc (în cazul nostru migrația părinților), ceea ce justifică demersul nostru investigativ din perspectiva dimensiunilor sociopedagogice ale adaptării școlare.

Fenomenul migrației în România este unul dinamic. Sociologul Sandu (2016) descrie perioada ante și postdecembristă, când migrația a îmbrăcat mai multe forme ideologice: de la „orașul care salvează satul” (când tinerii au pornit într-un exod masiv către orașe, în căutarea unui loc de muncă potrivit și pentru continuarea studiilor, reușind să se gospodărească și să ajute și familiile rămase acasă), la „străinătatea este soluția salvatoare” (migrația externă către țările mai dezvoltate, în căutare de capital uman de muncă, unde comerțul cu amănuntul era la îndemâna oricui și se găsea ușor un loc de muncă pentru perioade scurte). Mulți români au speculat oportunitățile dând dovadă de un spirit negustoresc rudimentar, traversând granițele în orașe apropiate și practicând un comerț ilicit cu haine, alimente, bijuterii, cosmetice, electrocasnice mici, aparatură electronică sau chiar combustibil. Acestea au fost scenele pe care a evoluat migrația în țara noastră.

Dumitru Sandu (2016) aduce o critică acestui aspect considerând că gradul decizional al celui care ia hotărârea să emigreze nu este unul neapărat volitiv ci unul impus de conjuncturi dificile, de constrângeri (motive economice apăsătoare) asemenea celor care țin de migrația forțată (exemplul Statului Islamic).

1.9. Modificări sociopolitice în fenomenul migratoriu din România

În teza noastră analizăm problematica migrației internaționale dinspre România, un fenomen care se manifestă complex, multi-criterial, cu o magnitudine impresionantă în perioada 1990-2019 (Sandu, 2016; Sandu, Toth & Tudor, 2018) pentru a identifica efectele asupra copiilor rămași acasă, din perspectivă educațională.

România a fost una dintre țările cele mai expuse fluxurilor migratorii, cu incidență crescută după perioada 1989. Țara noastră a trecut prin patru valuri importante de migrație, delimitate temporal și condiționate de evenimente socio-istorice, începând cu perioada postcomunistă:

- Perioada 1990- 1995 este considerată valul 1 al migrației, început după căderea regimului comunist; fascinația posibilității trecerii dincolo de graniță a determinat mulți români să ajungă în țări precum Turcia, Israel, Liban, Ungaria. Aspectul distinctiv al acestei perioade a inclus migrația etnică (cu o amploare mult mai mică decât în ultimii 30- 40 de ani) și a azilanților politici. Segmentul de 3% era alcătuit, într-o măsură semnificativă, din micii speculanți care au început un soi de comerț cu amănuntul, cunoscut drept „comerțul cu valiza”, un exercițiu de mobilitate exploratorie, temporară (Sandu, 2005). Mulți tineri au ales în acea perioadă exodul pentru a beneficia de educație „fără frontiere”, ieșind din latența comunismului (Diminescu, 2009).

- 1996-2000 – România are un moment dificil, guvernele nu reușesc să stabilizeze economic o țară care descoperă democrația, îngreunând situația populației care descoperă avantajele emigrării. Aflat în creștere, procentul de 7% dublează experiențele primului val. În această perioadă, un număr important de migranți aparține etniei rromilor, aceștia ajungând în aproape toate statele europene, cu precădere în Germania, Anglia, Franța, Italia.

Sociologul Nicolae Gheorghe, utiliza în descrierea fenomenului conceptul de *națiune transfrontalieră* descriind o Europă infuzată de populația romă (Paris, 2022) al cărei traseu era continuu (migrație și revenire, remigrație cu schimbarea frecventă a destinației).

- După anii 2000-2002, România primește deschiderea europeană și cunoaște un flux migratoriu impresionant. Până la 28% de migranți trec granițele către statele europene în găsirea beneficiilor așteptate. Oficialitățile române recurg la măsuri de reglementare a selecției forței de muncă, în parteneriat cu statele solicitante adoptând legi pentru migranții economici și impunând activitatea de recrutare prin oficii specializate (Oficiul pentru Migrația Forței de Muncă) (Diminescu, 2003).

- Al IV-lea val migratoriu debutează în anul 2014, când România înregistrează un exod al „creierelor”, un val în care emigrează medici, programatori IT, personal supraspecializat, ducând la un pas de colaps sistemul de sănătate din țară, grav afectat de pandemia de Covid-19. Dintre marile coridoare de migrație care ilustrează tiparele mobilității pe populații semnificative, datele OIM înregistrează, pentru 2020, un număr de peste 2 700 000 emigranți români care au trecut prin aceste coridoare și au locuit în țările gazdă (tabel 1).

Tabel 1

Principalele culoare de emigrare din România în anul 2020

Originea	Destinația	Număr emigranți
România	Italia	1.048.862
România	Germania	654.822
România	Spania	613.336
România	Marea Britanie	393.569
România	Ungaria	214.514

Sursa: elaborată de autor cu date din Raportul asupra Migrației Mondiale 2022, disponibil la adresa <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>, accesat la 17.07.2022

Notă: Raportul nu precizează vârsta, genul migranților. Numărul emigranților este mai mare decât cel prezentat, fiind excluse alte țări de destinație în aceste date.

Anul 2017 a reprezentat un vârf al migrației în România, urmat de o depreciere considerabilă care a coincis cu începutul pandemiei de Covid-19, moment în care a apărut valul de revenire prin constrângere în țară, o pseudorevenire impusă de limitările internaționale (Cormoș, 2022).

Preocuparea noastră de a explica complexitatea fenomenului migrației în contextul acestei lucrări de doctorat rezidă din temeiul înțelegerii lumii în care trăim, o lume în schimbare, pentru a putea previziona și planifica strategii de ameliorare a efectelor negative pe care le are migrația externă asupra copiilor care rămân o perioadă semnificativă, fără părinți.

1.10. Efectele migrației externe din perspectivă demografică

Pentru demografia țării noastre migrația este un fenomen important, populația din România aflându-se într-o modelare continuă pe un trend descendent (Departamentul pentru Dezvoltare Durabilă, 2022). După anul 1989, politicile guvernelor au oscilat între decizii inovatoare și practici rudimentare, păguboase, democrația nou accesată nefiind susținută de o tradiție în acest sens (Aceleanu, 2007). Populația din România a experimentat conjuncturi nefavorabile socio-economice și politice, creșteri ale inflației și șomajului, diminuarea masivă a locurilor de muncă prin închiderea fabricilor, uzinelor, diminuarea interesului pentru producție (Cindrea, 2007). Starea socială tot mai incertă a provocat valuri de efecte negative, scăzând natalitatea, diminuând încrederea românilor în clasa politică, în sistemul sanitar, în educație.